

2. Гризик Т.И. Развитие речи детей 6–7 лет: Метод. пособие для воспитателей дошк. образоват. учреждений / Т.И.Гризик, Л.Е.Тимошук. – М.: Просвещение, 2007. – 224 с.
3. Ужченко В.Д., Ужченко Д.В. Фразеологія сучасної української мови: Навч. посіб. – К.: Знання, 2007. – 494 с.

УДК 371.21: 78.07

І.О. Полєвіков

УРОК У СИСТЕМІ ОСОБИСТІСНО ОРІЄНТОВАНОГО ВИХОВАННЯ

Автором здійснено аналіз специфіки уроків у музичній школі в контексті особистісно орієнтованої системи освіти.

The author gives the analysis of the specificity of the lessons at musical school in the context of the personality oriented educational system.

Постановка проблеми. Реалізація завдань навчально-виховного процесу відбувається в різних його формах. Форми організації навчання (організаційні форми) – це зовнішнє вираження узгодженої діяльності вчителя й учнів, здійснюваної у визначеному порядку і режимі. Вони мають соціальну обумовленість, виникають і вдосконалюються у зв'язку з розвитком дидактичних систем. Організаційні форми навчання класифікуються за різними критеріями: кількістю учнів, місцем навчання, тривалістю навчальних занять і ін. За першим критерієм виділяються масові, колективні, групові, мікрогрупові й індивідуальні форми навчання. За місцем навчання розрізняються шкільні та позашкільні форми. Ключовим компонентом класно-визначеної системи організації навчання є урок – закінчений у значеннєвому, тимчасовому й організаційному відношенні відрізок (етап, ланка, елемент) навчального процесу [3: 521]. Науковцями (Н.Волкова, М.Махмутов, В.Онищук, Н.Сорокін, Г.Щукіна та ін.) визначено переваги, вимоги, зміст, структура, типи уроків у загальноосвітніх школах. Проте проблема змісту, класифікації, методичного забезпечення уроків у музичних школах потребує подальшого розв'язання.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Теоретичні основи особистісно орієнтованого уроку містяться у дослідженнях І.Беха, С.Белова, А.Зеленцова, О.Крюкова, Т.Лаврикової, М.Олійника, О.Пехоти, В.Серікова, І.Якиманської та інших науковців. Моделюючи урок в особистісному вимірі, педагог, за визначенням І.Беха, сприяє ефективному накопиченню кожною дитиною особистісного досвіду, пропонує дітям на вибір різні навчальні завдання і форми роботи, заохочує їх до самостійного пошуку способів розв'язання завдань; прагне виявити реальні інтереси і узгодити з ними добір і організацію навчального матеріалу; проводить індивідуальну роботу з кожною дитиною; допомагає дітям самостійно спланувати свою діяльність; заохочує дітей самостійно оцінювати результати їхньої роботи і виправляти допущені помилки; учить дітей самостійно виробляти правила поведінки і контролювати їх дотримання; спонукає дітей до обговорення конфліктів і самостійного пошуку способів їх подолання [1: 470].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Однак на сучасному етапі розвитку дидактичної думки ґрунтовних досліджень специфіки уроків в особистісно орієнтованій музичній школі, на жаль, не існує.

Мета статті: проаналізувати особливості уроків у музичній школі в контексті особистісно орієнтованої системи освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. Узагальнюючи різні підходи до механізму реалізації виховання учнів в особистісному вимірі, ми виокремили основні вимоги до особистісно орієнтованого уроку:

1. *Формування і стимулювання суб'єктної позиції учнів:* ініціація і позитивне ставлення до самостійності думок і висновків учня; створення ситуації вибору; організація

індивідуальної діяльності з осмислення й опрацювання заданого матеріалу; стимулювання учнів до вибору і самостійного використання різних способів виконання завдання; пріоритетність індивідуальних і самостійних робіт школярів.

2. *Створення умов для вияву і розвитку індивідуальності, самобутності й унікальності учнів:* опора на суб'єктний особистісний досвід учнів; активне схвалення оригінальності, своєрідності пропозицій і думок учнів, їх висновків і оцінок; застосування завдань, що дозволяють учню самому вибирати тип, вид роботи з навчальним матеріалом; формування уважного, позитивного ставлення до думок інших; створення ситуацій, що дозволяють учням виявити власні здібності, можливості, інтереси.

3. *Орієнтація на формування навчальної діяльності школярів (а не на передачу навчальної інформації):* розвиток мотиваційної сфери учнів; створення умов для засвоєння учнями компонентів навчальної діяльності; навчального завдання, навчальних дій, самоконтролю і самооцінки; підвищення ступеня самостійності в навчальній діяльності школярів; заохочення виявів учнями ініціативи й активності в освітньому процесі.

4. *Знання й урахування психофізіологічних особливостей учнів:* використання прийомів зовнішньої і внутрішньої диференціації; вибір методичних прийомів, типу (виду) уроку відповідно до вікових особливостей учнів; використання тренувальних і проблемних завдань різного рівня складності; забезпечення дозування допомоги дорослих учням (відповідно до зони найближчого розвитку).

5. *Орієнтація на розвиток внутрішніх мотивів навчання; стимулювання і становлення власного (особистісного) сенсу навчання:* орієнтація учнів на освоєння процесу навчання, а не на прагнення до заданих результатів; навчання постановки мети (прийомам послідовності, класифікації); створення ситуації успіху; допомога в усвідомленні мотивів власних дій, поведінки, діяльності; створення ситуації морального вибору.

6. *Організація розвивального простору; орієнтація на розвиток пізнавальних (інтелектуальних) здібностей:* постановка й організація вирішення проблемних ситуацій; заохочення творчої активності учнів; орієнтація на розвиток інтелектуальних умінь, а не тільки на запам'ятовування навчальної інформації; використання сюжетно-ролевих ігор, елементів тренінгу, аналіз ситуацій і/або їх моделей; різноманітність використовуваних методів і прийомів діяльності; підвищення частки навчальних завдань продуктивного (творчого) характеру.

7. *Формування емоційно-ціннісного ставлення до світу, пізнання, оточуючих, себе:* створення позитивного емоційного настрою на роботу всіх учнів протягом уроку; формування досвіду і прагнення визначати власне ставлення до явищ, подій, людей; прагнення до збагачення освітнього процесу позитивними емоціями (ситуації успіху, доброзичливість, сприятливий психологічний клімат і т.д.); формування прагнення до досягнення успіху, а не до уникнення невдач; створення ситуацій включеності учнів у суспільно корисну діяльність, їх причетність до процесів і явищ, потрібних їм, колективу, суспільству.

8. *Організація рівноправного партнерського спілкування в навчальній взаємодії:* пріоритет діалогічних форм навчальної діяльності; організація співпраці учителя й учнів; організація співпраці учнів між собою (у тому числі забезпечення взаємодопомоги, організація групових самостійних робіт); оптимальне співвідношення фронтальних і індивідуальних форм організації навчальної діяльності; доброзичливість у спілкуванні.

9. *Створення атмосфери взаємної зацікавленості в роботі один одного:* заохочення ініціативи й активності учнів; акцентування на важливості участі і думки кожного в діяльності групи; використання варіантів організації навчальної роботи, що забезпечують залежність результатів групової або індивідуальної роботи від діяльності партнерів; докладні інструкції щодо виконання домашніх і самостійних робіт з метою забезпечення їх успішності; заохочення пізнавальної активності дітей.

10. *Забезпечення зворотного зв'язку в педагогічному процесі:* “зчитування” учителем емоційної інформації в учнів і реагування на неї; навчання учнів рефлексії, самооцінці дій,

зусиль і результатів; “відвертість і незакомплексованість як я, так і учнів; можливість ставити питання і заохочення учителем цієї форми активності; взаємність зворотного зв’язку; зацікавлена реакція учителя на пропозиції, побажання і зауваження учнів.

11. Особистісно орієнтована позиція педагога: установка на учня як на суб’єкт освітнього процесу, як на особистість, індивідуальність; визнання самобутності й унікальності кожного учня; без оцінювання – схвалення учнів і ситуації такими, як вони є; пріоритетність конструктивної функції учителя (що забезпечує власну активність учня) на противагу контролюючій; довірлива позиція; схильність виражати власну думку; уміння бути емоційним і відгукуватися на емоції дітей.

З метою реалізації зазначених вимог на уроці створюється виховна ситуація, що в особистісно орієнтованому виховному процесі музичної школи має наступні особливості:

1) актуалізація ситуації безпосереднього природного орієнтування дитини, коли предмет (людина, явище і т.п.) володіє першою і найпростішою цінністю – новизною. Ситуація виховання тут розвивається від першого візуального спілкування з музичним твором до співвідношення з іншими музичними творами;

2) актуалізація оцінної діяльності дитини (сумісно з педагогом), найпростішим проявом якої є оцінка значущості музичного твору для особистісного світосприйняття;

3) емоційно-чуттєве орієнтування в оточуючому світі, вироблення власних поглядів на світ музики і людини в ньому, як один із важливих моментів у розвитку виховної ситуації, досяжний через опосередковане конструювання життєвої ситуації дитини, стимулювання її самостійних пошуків, оцінок, апробацій різних варіантів власного досвіду. Музичний твір (а через нього і навколишній світ) у результаті опанування ним стає особистісним надбанням учня;

4) орієнтування в світі людських відносин, коли досягнення людської культури – цінності, знання, досвід, людські достоїнства – вихованець починає сприймати як засоби ствердження в очах інших людей і тим самим як спосіб реалізації своєї потреби в особистісній презентації, представленні своїх особистих властивостей і цінностей. Вищий ступінь такого – досягнення особистістю (певною мірою відносною) незалежності від соціальних оцінок, думок, протекцій і продукування нею нових – особистісних;

5) виховна ситуація (в класі, дома, на концерті) стає для учня пізнанням своїх сил і можливостей, рефлексією, самоусвідомленням, актуалізацією сил для розвитку. Особистість долає залежність від середовища і, у тому числі, від виховання. Виховання як би заперечує саме себе, але разом із тим і остаточно себе реалізує.

Актуалізація особистісного потенціалу, сил саморозвитку учня забезпечується в особистісно орієнтованій ситуації через три її основні ознаки.

Перша ознака – на уроці використовується діалог. У багатьох літературних джерелах наголошується, що саме в діалозі формується пізнавальний інтерес дитини. Учень знаходить свою сутність у діалозі, який є способом попередження ізоляції, самотності особистості, дає можливість затвердитися, піднятися, розвиває мову, мислення, розкриває інтелектуальні можливості. Рівень діалогу залежить від рівня підготовки двох сторін – педагога і дитини, від їх здатності сприймати один одного, занурюватися у внутрішній світ іншого, приймати його зі всіма думками і відчуттями.

Друга ознака – на уроці використовується завдання як зміст навчального матеріалу. Завдання не повинні поставати перед суб’єктами (учителем і учнем) лише як зведення готових істин, відсторонених конструкцій. Наука – це великі сфери людської діяльності зі своєю історією, філософією, з різноманітними виявами людської індивідуальності, і тому будь-який матеріал, що вивчається, має бути пов’язаний із життєво важливою смисловою сферою учнів. Завдання повинне мати смислове навантаження для школярів.

Третя ознака – гра як основний вид навчальної діяльності на уроці, що приводить до саморозвитку учасників навчального процесу.

Наведемо фрагмент уроку з фаху фортепіано на тему “Вивчення штриху staccato на прикладі п’єси “Їжачок” у 1 класі музичної школи (Узагальнення у формі роздумів і дискусії. Індивідуальна робота).

Завдання вчителя:

Допомога учневі під час дискусії у пошуку і придбанні свого індивідуального типу і темпу навчальної діяльності, у розкритті і розвитку індивідуальних пізнавальних процесів, інтересів; формування вмінь та навичок аналізу і синтезу музичного тексту; сприяння формуванню і розвитку творчих здібностей учня, оволодіння навичками самопізнання. Виховання самостійності, комунікативності, відповідальності за результати своєї праці, уміння приймати рішення.

Завдання учня:

Збагачення власного життєвого досвіду. Самореалізація себе як особистості. Оволодіння прийомами та методами дискусії. Навчитися аналізувати і узагальнювати придбані знання.

Базові об’єкти: колючість, доброта, дбайливість, секвенція, тризвук, доцільні рухи. Проблема співчуття.

Досягнення індивідуальної самореалізації учня у напрямку збагачення особистісного гуманістичного досвіду шляхом застосування педагогічних прийомів для актуалізації узагальнення суб’єктивного досвіду дитини; створення для учня ситуації успіху, використання різних форм спілкування, особливо діалогу та рольової сюжетної гри; порівняння музичного та художнього образу (малювання на папері або словесний опис); використання учнем мовленнєвих зворотів: “Я вважаю, що...”, “Мені здається, що...”, “За моєю думкою...”, “Це краще робити так...”.

Етапи уроку:

Уособлення із їжачком – 3 хв. Визначення цілей – 3 хв. Постановка проблеми – 2 хв. Розподілення ролей – 2 хв. Вибір завдання – 2 хв. Обговорення питань – 8 хв. Формування навичок – 15 хв. Заохочення – 3 хв. Рефлексія – 5 хв. Домашнє завдання – 2 хв.

Очікувані результати:

1. Визначення вибору героїв сюжету.
2. Самореалізація учня.
3. Оволодіння методом аналізу музичного матеріалу.
4. Учень навчився бачити проблеми оточуючого світу і намагався знайти засоби їх рішення.
5. Спирається не на готові формули руху руки у тризвуку, а віднаходить за допомогою педагога доцільні.
6. Збагачення суб’єктивного досвіду учня моральними взірцями людського досвіду.

Рефлексія:

- Що мені найбільше всього сподобалося на уроці?
- На якому етапі мені було найбільш цікаво?
- Що мені вдалося зробити і чому?
- Чи я досяг своєї мети?
- Чого нового я досягнув на уроці?

Домашнє завдання: намалювати всіх героїв сюжету, вивчити п’єсу напам’ять, зіграти музичний твір друзям і родичам, взяти у них інтерв’ю про враження від його сприйняття, зіставити із своїми відчуттями, поділитися думками з приводу пережитого на наступному уроці.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, розвиток особистості учня в процесі особистісно орієнтованого виховання відбувається в навчальній ситуації, якщо зміст навчального матеріалу подаватиметься у вигляді завдання, яке має смислову значущість для школяра, якщо і зміст, і процес засвоєння набувають форми діалогу суб’єктів (учителя й учня), якщо навчальна діяльність реалізується як саморозвиток, як гра. Квінтесенцією особистісно орієнтованої ситуації є питання про прийняття вихованцем такого досвіду

(діяльності, норми, правила, погляду і ін.), який змінює в чомусь його уявлення і думку про себе. Без цього суперечливого моменту, що вимагає вольового зусилля, рефлексивно-критичного погляду на себе, не може бути власне особистісного розвитку. В особистісно орієнтованій ситуації учень не просто включається у виконання завдання (дії). Він діє в цілому, з відповідним йому мотивом; критично оцінює інформацію, подію і власні дії, що відбуваються; проводить ревізію колишніх смислів і активно шукає нові; формулює (часто спочатку виражає) власну думку і висновок; ухвалює рішення “на свій страх і ризик”; його захоплює сам процес, стрес, що “лоскоче нерви”, гра творчих сил, радість спілкування з партнерами; відповідальність, очікування і високий соціальний рейтинг виконуваної діяльності. Це надихає вихованця на прийняття відповідальності, на мобілізацію волі для подолання перешкод.

Перспективи подальших досліджень убачаємо в з’ясуванні специфіки діяльності викладача особистісно орієнтованої музичної школи.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бех І.Д. Виховання особистості: Підручник. – К.: Либідь, 2008. – 848 с.
2. Ветлугіна Н. Музичний розвиток дитини. – К.: Музика Україна, 1978. – 253 с.
3. Подласый И. Педагогика. Новый курс: Учебник для студ. пед. вузов: В 2 кн. – М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 1999. – Кн. 1: Общие основы. Процесс обучения. – 576 с.
4. Хуторской А.В. Методика личностно ориентированного обучения. Как обучать всех по-разному. – М.: ВЛАДОС-ПРЕСС, 2005. – 383с.

УДК 371.14:373.3

В.В. Примакова

ФОРМУВАННЯ СВИТОГЛЯДНИХ УЯВЛЕНЬ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ПІД ЧАС РОЗВ’ЯЗАННЯ ВИНАХІДНИЦЬКИХ ЗАДАЧ

У статті обґрунтовано важливість та особливості використання у навчально-виховному процесі теорії розв’язання винахідницьких задач як засобу формування світоглядних уявлень молодших школярів. На основі аналізу праць науковців визначено структурні компоненти даної технології та окреслено умови її впровадження в роботу школи.

The article ground importance and peculiarity of usage of theory of decision of research problems in the educational and upbringing process as the means of formation of outlook views of young schoolchildren. The article defines component parts of this technology on the base of analysis of works of scientists and underlines the means of its inculcation into the work of school.

Постановка проблеми. Сучасне суспільство зацікавлене у вихованні особистості, здатної до творчої самореалізації, ефективного навчання і праці протягом життя, про що зазначено сьогодні в основних державних документах. Відтак, завдання формування світоглядних уявлень особистості як основи її інтелектуального розвитку є надзвичайно важливим і актуальним.

Первинні уявлення про світ, про особливості його розвитку починають формуватися в ранньому дитинстві. Поступово побутові уявлення під впливом інтелектуального розвитку та здобутих під час навчання у школі узагальнених знань, перетворюються в наукові, які протягом навчання постійно змінюються, збагачуються, розвиваються. Тому у процесі пізнання дитиною світу педагогам важливо спрямовувати увагу на формування адекватних світоглядних уявлень учнів, зокрема молодших школярів.

Інтенсивні зміни, що відбуваються сьогодні в науці, економіці, суспільстві ускладнюють процес розуміння учнями закономірностей і особливостей розвитку